FITXA IDENTIFICATIVA

Dades de l'Assignatura

Codi	34368
Nom	Sociologia, gènere i salut
Cicle	Grau
Crèdits ECTS	6.0
Curs acadèmic	2017 - 2018

Titulació/titulacions

Titulació	Centre	Curs	Període
1200 - Grau d'Infermeria	Facultat d'Infermeria i Podologia	1	NUL

Matèries

Titulació	Matèria	Caràcter
1200 - Grau d'Infermeria	10 - Sociología	Formació Bàsica

Coordinació

Nom	Departament
RUBIO GIMENEZ, LLORENÇ	330 - Sociologia i Antropologia Social
VIDAL BLANCO, GABRIEL	125 - Infermeria

RESUM

La matèria de Sociologia, pròpia de l'àrea de les Ciències Socials, s'integra en el mòdul I «Formació Bàsica Comuna», constituït bàsicament per matèries pròpies de l'àrea de les Ciències de la Salut.

Que en el Pla d'estudis d'Infermeria s'integren tant les ciències biològiques com les socials es deu al fet que totes elles es requereixen per a l'estudi del procés de salut-malaltia. Si bé aquest procés posseeix una clara materialitat biològica en la mesura que afecta a persones i grups poblacionals, la seua dimensió, des del punt de vista de la Salut Pública, és fonamentalment col·lectiva, i per tant es requereix dels instruments que, aporta la Sociologia per a abordar tècnica i teòricament l'objecte d'estudi de la salut i la malaltia com un procés social, en la seua dimensió històrica, soci-política, econòmica i de gènere. Totes aquestes dimensions són necessàries per a proporcionar una explicació més integradora de la realitat social.

Estructura i l'organització el programa de l'assignatura en la seua dimensió teòrica i pràctica

El contingut teòric s'ha organitzat en dues parts. En la primera es desenvolupen els continguts relacionats amb «Sociologia», i en la segona s'exposa el coneixement relacionat amb «Gènere i Salut».

La Sociologia s'ocupa de l'estudi de la societat humana, les col·lectivitats que la formen, les estructures socials, les causes que originen els canvis i desviacions socials, la història política i social i les relacions que tenen lloc entre els individus i la societat en la qual perviu i el mitjà.

Té per objecte l'anàlisi científica de la realitat social. És una disciplina que naix amb la modernitat i expressa la consciència reflexiva de la societat contemporània que mira sobre si mateixa per a comprendre, i en la mesura del possible, explicar els processos que la constitueixen. En aquest sentit, la mirada de l'alumnat d'aquesta matèria ha de ser omnicomprensiva, perquè abraça totes les dimensions de les societats humanes, però es distingeix d'altres disciplines que tenen el mateix objecte per la perspectiva des de la qual observa aquesta realitat: la de les relacions socials.

A més ha de tenir una perspectiva de gènere afegida a l'anàlisi de la realitat social i que convertirà en l'element central de la seua anàlisi. Aquesta assignatura servirà per a donar una perspectiva sociològica de tot el que té a veure amb la salut i trencar amb el mite del paradigma biologista, ja que les persones emmalalteixen no solament pel biològic i l'explotació dels elements presents en la naturalesa, sinó que ho fa també per la seua pròpia explotació.

La segona part, com hem dit, contempla el Gènere i la Salut, desenvolupant-se les aportacions conceptuals i metodològiques produïdes en el marc dels estudis de dones i del gènere.

La perspectiva de gènere és una eina analítica de caràcter transversal que permet acostar-se a la realitat social utilitzant una nova metodologia per a la comprensió de la complexa realitat social. A l'incorporar la categoria de gènere en les Ciències de la salut, s'introdueixen una sèrie de principis i enfocaments que superen el model biomèdic, al plantejar-se una visió cultural i social de la malaltia, tal com ve recomanant l'Organització Mundial de la Salut (OMS).

En investigacions recents s'ha demostrat que el patró epidemiològic de salut i malaltia entre els homes i les dones, no només és a causa de les seues diferències biològiques, sinó als patrons d'estils de vida i als factors de risc associats a les condicions de vida i treball que es deriven de la seua posició de gènere, donant lloc a desigualtats en la manifestació de la malaltia i en l'atenció a la salut.

Quant a la formació pràctica que s'ofereix en l'assignatura, es considera fonamental atès que suposa un primer contacte de l'alumnat amb el procés de la investigació. L'ensinistrament en aquest camp, s'haurà d'exercitar amb major rigor i profunditat, quan l'alumnat haja d'abordar el Treball Final de Grau, que es requerirà per a la seua qualificació professional. Sobre la base d'això, l'orientació que es pretén donar en aquesta assignatura, és una aplicació senzilla del procés i les metodologies d'investigació.

La transversalitat de la perspectiva de gènere

D'acord a la normativa vigent i d'acord amb el document de Verificació del titule de Graduat/o en Infermeria, que pren com referencia les recomanacions de la OMS per a incorporar les qüestions de gènere en el pla d'estudi. És important assenyalar, que serà a partir dels coneixements conceptuals i metodològics impartits en aquesta assignatura, els quals s'utilitzen com eixos per a establir la «transversalitat de perspectiva de gènere» en tots els mòduls, matèries i assignatures que vertebren el pla d'estudis d'Infermeria. En definitiva, el que es pretén amb la transversalitat és promoure l'equitat i la igualtat entre homes i dones, al llarg de tota la vida, i vetlar perquè les intervencions en el sistema de salut no fomenten papers i relacions de gènere poc equitatius.

CONEIXEMENTS PREVIS

Relació amb altres assignatures de la mateixa titulació

No heu especificat les restriccions de matrícula amb altres assignatures del pla d'estudis.

Altres tipus de requisits

No es requereixen coneixements previs per a un millor aprofitament de l'assignatura.

COMPETÈNCIES

1200 - Grau d'Infermeria

- Reconèixer el dret a la salut, aplicar el principi d'equitat social a la pràctica professional i comprendre les implicacions ètiques de la salut en un context mundial en transformació.
- Comprendre el comportament interactiu de la persona en funció del gènere, grup o comunitat, dins del seu context social i multicultural.
- Reflexionar sobre la importància de l'anàlisi de gènere en salut i comprendre com en funció d'aquells estils de vida, l'ús del temps i les condicions de treball tenen un impacte en la salut de les persones.

- Conèixer i interpretar el marc conceptual de gènere, així com el marc normatiu i institucional relatiu a la igualtat d'oportunitats entre dones i homes.
- Analitzar i reflexionar sobre les conseqüències de ser dona i home en el procés d'emmalaltir, l'atenció diferencial que es rep i la manera específica d'afrontar el dolor i la malaltia.
- Establir una comunicació veraç, eficaç i respectuosa amb pacients, família, grups socials, altres professionals i mitjans de comunicació, tant de forma oral com escrita, i fomentar l'educació per a la salut.
- Conèixer i aplicar tècniques i instruments de comunicació des d'una perspectiva no sexista, tant en la relació interpersonal com en les dinàmiques de grup.
- Tenir en l'activitat professional un punt de vista crític, creatiu, constructiu i orientat a la investigació en salut.
- Identificar les respostes psicosocials de les persones davant les diferents situacions de salut (en particular, la malaltia i el sofriment), seleccionant les accions adequades per proporcionar ajuda en aquestes. Establir una relació empàtica i respectuosa amb el pacient i la família, d'acord amb la situació de la persona, problema de salut i etapa de desenvolupament. Utilitzar estratègies i habilitats que permeten una comunicació efectiva.
- Conèixer i identificar els problemes psicològics i físics derivats de la violència de gènere per capacitar l'estudiant en la prevenció, la detecció precoç, l'assistència i la rehabilitació de les víctimes d'aquesta forma de violència.
- Treball fi de grau. Matèria transversal el treball de la qual es realitzarà associat a diferents matèries.

RESULTATS DE L'APRENENTATGE

Part I: Sociologia

1. Comprendre el funcionament d'alguns processos socials bàsics.
2. Conèixer les estructures de la societat.
3. Analitzar diferents problemes als quals s'enfronten les societats modernes.
4. Conèixer i comprendre els mètodes d'investigació més usats en sociologia.
5. Saber analitzar des del punt de vista social alguns comportaments bàsics dels grups socials.
6. Analitzar críticament lectures d'autors bàsics de les principals corrents sociològiques.
7. Desenvolupar una consciència crítica pel que fa a les interpretacions sociològiques.
8. Aprendre a analitzar la realitat social utilitzant i aplicant la perspectiva de gènere.

9. Reflexionar sobre les possibilitats i estratègies de transformació de la realitat social i subjectiva per a promoure la igualtat entre els sexes i la justícia social.

10. Considerar degudament l'articulació del gènere amb altres factors d'estratificació social, com la classe social, l'ètnia, edat, pràctica sexual…

11. Adquirir els coneixements fonamentals sobre el concepte gènere com categoria analítica.

12. Explicar la construcció del sistema sexe/gènere

13. Aprendre a detectar senyals de sexisme, discriminació injustificada i de predomini simbòlic del masculí.

14. Analitzar els factors determinants biològics, socials, històrics, culturals i econòmics del procés salut-malaltia des de la perspectiva de gènere.

15. Desenvolupar la capacitat crítica de l'alumnat en relació amb les pràctiques de salut.

16. Argumentar i defensar coherentment les idees desenvolupades en el treball individual.

17. Saber debatre amb fonamentació alguns punts de vista controvertits.

18. Analitzar críticament vídeos i pel·lícules relacionades amb la sociologia el gènere i la salut.

19. Saber dissenyar investigacions senzilles en el camp de les ciències socials.

Part II: Gènere i salut

1. Analitzar la influència del sistema sexe/ gènere en el procés d'emmalaltir i les maneres d'afrontar la malaltia.

2. Establir les relacions que els conceptes: Identitat, Estereotip i Rol Social tenen en els fonaments del terme Identitat de Gènere i en la construcció de la Subjectivitat.

3. Explicar el paper de la dona i la seua aportació en l'activitat de cuidar en l'evolució de la humanitat.

4. Identificar els nous canvis socials en els rols de gènere i com afecten al model tradicional de cures.

5. Explicar l'origen i formes de la desigualtat de gènere i la seua repercussió en la construcció social.

6. Identificar les necessitats pròpies de la dona relacionades amb la salut.

7. Conèixer i Identificar els biaixos de gènere que subjeuen en el corpus teòric de les ciències de la salut que es manifesten en les pràctiques clíniques i terapèutiques.

8. Conèixer la imbricació del gènere en les professions sanitàries i els biaixos en les pràctiques clíniques i en les polítiques sanitàries.

9. Analitzar l'androcentrisme en els discursos sanitaris i en la investigació aplicada en salut.

10. Reconèixer del paper del llenguatge en la relació entre els sexes.

11. Identificar els mecanismes pels quals l'ús de la llengua col·labora en la configuració d'una realitat androcèntrica i sexista.

12. Conèixer les característiques estructurals i funcionals que determinen les diferències entre els sexes.

13. Realitzar una anàlisi crítica del valor simbòlic atribuït a determinats fets biològics de les dones.

14. Recordar la definició de Salut Sexual i Salut Reproductiva i aprofundir en el significat del concepte, analitzant els esdeveniments històrics que van fer evolucionar el concepte fins als nostres dies.

15. Revisar els drets sexuals i reproductius i analitzar l'estat dels mateixos en el nostre país.

16. Conèixer i aprendre a utilitzar les eines d'anàlisis de gènere en Salut Sexual i Reproductiva.

17. Prendre consciència de com les normes i els valors sobre els rols de gènere es relacionen amb les inequitats de gènere en salut sexual i salut reproductiva.

18. Proporcionar un marc crític des del qual analitzar el fenomen de la violència des d'una perspectiva interdisciplinar.

19. Reconèixer com principals factors de la violència de gènere les relacions de desigualtat entre homes i dones.

20. Detectar els efectes que té la violència de gènere en la Salut de les dones.

21. Definir els diferents tipus de violència de gènere i els factors de risc.

22. Explicar les taxes de feminicidi i la resposta de la dona enfront de la violència.

23. Analitzar les diferències del treball productiu i reproductiu,

24. Conèixer la situació actual de les dones en el mercat laboral.

25. Analitzar críticament els estereotips sexistes que les determinen les professions tradicionalment classificades com femenines o masculines.

26. Prendre consciència de la importància del treball domèstic i reflexionar sobre el que suposa la doble jornada per a les dones.

27. Descobrir el temps que inverteixen algunes dones en la realització del treball domèstic i sensibilitzar cap a la coresponsabilitat de les tasques domèstiques.

28. Conèixer i analitzar críticament els diferents usos del temps.

29. Distingir i identificar els factors que intervenen en les desigualtats de gènere en la salut.

30. Inferir i interpretar els efectes de les desigualtats de gènere en l'àmbit de la salut i en les cures d'Infermeria.

31. Aplicar el coneixement de les relacions entre gènere i salut per a explicar algunes desigualtats en la salut de dones i homes.

32. Reconèixer els aspectes derivats de la desigualtat de gènere i la seua repercussió en els diferents problemes de salut.

33. Identificar les característiques pròpies dels diferents corrents de pensament del moviment feminista.

34. Relacionar els postulats dels corrents feministes i la seua repercussió en el desenvolupament de polítiques públiques que permeten la igualtat de gènere en tots els àmbits socials.

35. Conèixer les eines transversals de la perspectiva de gènere.

36. Vincular el desenvolupament de la salut i el benestar en les dones amb les polítiques d'equitat en salut.

37. Reconèixer els problemes de gènere en les investigacions de salut.

38. Determinar les aproximacions teòriques feministes en investigació sobre problemes de salut.

39. Indicar les variables que des d'una perspectiva de gènere han d'incloure's en les enquestes de salut i projectes d'investigació.

40. Saber dissenyar projectes o protocols d'investigació senzilles que incorporen aspectes de gènere i salut.

DESCRIPCIÓ DE CONTINGUTS

1. Sociologia

1. La naturalesa crític-pràctica de la perspectiva sociològica a les ciències de la salut.
2. L'agència. Grups, rols i estatus.
3. Processos demogràfics bàsics.
4. Estructures sanitàries: nacional i internacional.
5. La construcció social del gènere.

2. Gènere i salut

6. Gènere i salut.
7. Determinants biològics.
8. La sexualitat i la reproducció des de la perspectiva de gènere.
9. Violència de gènere.
10. Treball i gènere.
11. Desigualtats en salut i gènere.

12. Moviment feminista i polítiques públiques.
13. Línies d'invetigació en gènere i salut.

3. Activitats complementàries. Llenguatge sexista . Ús del temps

Com a activitats complementàries dels temes sis i deu es proposa la realització de dos tallers: El llenguatge sexista en els plans d'estudi i l'estudi de l'ús del temps.

1. Llenguatge sexista

El professorat donarà les recomanacions oportunes en classe i sobre la base de les definicions de sexisme i androcentrismo lingüístic donades per Garí Pérez, en el manual de llenguatge titulat «Parlem de salut. En femení i el masculí». Es tractarà d'identificar com es plasma la ideologia sexista en el discurs sanitari i d'observar si en el pla d'estudis hi ha un curriculum ocult entorn de la dona que transmet els valors tradicionals.

2. L'ús del temps

Una vegada estudiada l'enquesta com tècnica d'investigació social, per a l'ensinistrament de l'alumnat es proposa passar l'enquesta de l'ús del temps de l'INE. Cada estudiant haurà de descarregar-se l'arxiu, repassar les preguntes i entrevistar a una dona i a un home sobre el temps que dediquen a cada activitat del treball domèstic en el període de temps d'una setmana. Es crearà una base de dades per a introduir les enquestes i analitzar els resultats obtinguts i es farà una posada en comuna.

3. Violència de gènere
L'abordatge de la violència de gènere pel personal sanitari és un tema complex. Es realitzarà la resolució d'un cas pràctic a partir de documents audiovisuals i que es discutirà en aula.

4. Transmissió cultural de les desigualtats de gènere.
Els problemes de desigualtat de gènere, o de com es transmet la cultura patriarcal, apareixen reflectits en moltes pel·lícules. Veure, sentir i parlar sobre algunes pel·lícules pot ser una estratègia pertinent que permet tindre una visió global de situacions i punts de vista diferents, permet la interactivitat, afavorix la discussió i l'intercanvi d'idees i, en definitiva, poden contribuir que l'aprenentatge siga participatiu i divertit.
Una vegada mostrades les teories sobre els «models de socialització de gènere», es proposa visualitzar en aula, documents audiovisuals.

4. Sessions pràctiques

1. DISSENY D'UN PROJECTE D'INVESTIGACIÓ
Es proposa a lalumnat el treball en grup (3-4 persones) del disseny d'un projecte/protocol dinvestigació, per a adquirir competències en processos dinvestigació. Com pas previ per a realitzar el projecte, cada estudiant/a haurà de realitzar la recerca bibliogràfica tenint en compte les fonts de dades i les conceptualitzacions oferides en les classes teòriques. El treball podrà versar sobre qualsevol aspecte i/o dimensió de la realitat social abordada des de la perspectiva de gènere i serà tutelat pel professor o la

professora.
2. ACTIVITATS COMPLEMENTÀRIES
Como activitats complementàries al contingut teòric dels temes sis al deu, es proposa la realització dactivitats/taller a treballar en l'aula: el llenguatge sexista, l'estudi de l'ús del temps, la violència de gènere, la transmissió cultural de les desigualtats de gènere, o altres que es considere oportú.

VOLUM DE TREBALL

ACTIVITAT	Hores	% Presencial
Classes de teoria	50,00	100
Pràctiques en aula	8,00	100
Tutories reglades	2,00	100
Elaboració de treballs en grup	10,00	0
Elaboració de treballs individuals	10,00	0
Estudi i treball autònom	30,00	0
Lectures de material complementari	10,00	0
Preparació d'activitats d'avaluació	10,00	0
Preparació de classes de teoria	10,00	0
Preparació de classes pràctiques i de problemes	10,00	0
TOTAL	**150,00**	

METODOLOGIA DOCENT

Classes teòriques participatives

El professor o la professora presentarà, d'una manera general, cada un dels temes a fi d'orientar a les/vos estudiants, posant en relleu l'interés i la importància dels continguts que es van a tractar i ressaltant les interrelacions amb altres fenòmens, realitats o processos abordats anteriorment, o que es tractaran més avant. Per a això es farà ús de diapositives i presentacions audiovisuals, o per mitjà de l'entrega i anàlisi d'articles i documents.

Lectura i anàlisi de documents

De manera individual, es llegiran i analitzaran, llibres, capítols de llibres, articles i altres documents significatius relacionats amb els temes de programa. D'alguna lectura el professor o professora sol·licitarà l'elaboració d'un comentari de més de 10 pàgines, que serà remés pel/l'estudiant a través de l'aula virtual abans de la data que s'indique.

Taller

Des del punt de vista pedagògic, el taller és una altra metodologia ja que permet un aprendre fent en forma de treball individual i de grup. Serà utilitzada per a realitzar activitats complementàries en alguns dels temes 6 al 10 del programa. Una vegada impartit el contingut teòric, es plantejaran exercicis i activitats pràctiques perquè les/vos estudiants exerciten habilitats i destreses que els van a resultar útils quan cursen altres assignatures. Es proposa la realització de tallers/activitats en aula: 1) el llenguatge sexista, 2) violència de gènere, 3) transmissió cultural de les desigualtats de gènere i 4) models de socialització de gènere.

Tutories a demanda o programades, individuals o de grup

Les tutories constituïxen el complement ideal per a reforçar les ensenyances teòriques i pràctiques, perquè permeten una relació més personalitzada entre l'estudiant i el professor. El professorat atendrà la demanda individual de les/vos estudiants responent els dubtes plantejats dels temes explicats en classe, i en les tutories de grup es revisaran els productes i els exercicis realitzats. En ambdós casos suposa la reunió periòdica d'estudiants, d'aproximadament una hora de duració amb el tutor o la tutora assignada.

Per a l'atenció tutorial en despatx, es concertarà prèviament amb el professorat per a la correcta planificació, adequant la mateixa a l'horari que cada professor o professora té assignat a la dita activitat.

AVALUACIÓ

Hi haurà un únic examen de la matèria, escrit i objectiu, que es realitzarà el dia i en l'aula que determine el centre. En l'avaluació entrarà el contingut de classes teòriques i praáticas de la matèria. L'examen estarà format per un número suficient de qüestions, bé de resposta oberta o tancada, però de caraácter objectiu.

Criteris

L'examen-treball de la part I Sociologia s'aprova a partir de 5 de nota (sobre 10), que equival a 1.75 (sobre 3.5).

L'examen de la part II Gènere i Salut s'aprova a partir de 5 de nota (sobre 10), que equival a 1.75 (sobre 3.5). Constarà d'una prova tipus test, d'entre 20 i 30 preguntes, amb 3 opcions de resposta (la màxima qualificació a obtindre seran 3 punts), i preguntes breus a desenrotllar (la màxima qualificació a obtindre seran 0.5 punts). Per a la qualificació del test s'aplicarà una fórmula específica.

Nota final

La nota final s'obtindrà de la manera següent:

--El projecte/protocol de treball de pràctiques puntua un 30% de la nota final.
Treball individual.

--L'examen puntua l'altre 70% de la nota final.
Part I, Sociologia: 35%
Part II, Gènere i Salut: 35%

Per a superar tota l'assignatura s'haurà d'haver aprovat tant la part corresponent al treball de pràctiques, com la Part I de Sociologia i la Part II de Gènere i Salut, entre les dos convocatòries durant el curs acadèmic.

Es mantindran aquelles parts aprovades en la 1a convocatòria, devent l'alumnat examinar-se en la 2a convocatòria només d'aquella part o matèria no superada anteriorment. Per tant, aquella persona que no supere alguna de les TRES parts despés de les dos convocatòries, no tindrà aprovada l'assignatura durant el dit curs acadèmic, ni se li guardarà la qualificació per al curs acadèmic següent.

Els i les estudiants han de realitzar totes les activitats, en les que obligatòriament s'inclouen les pràctiques i tutoria guiades, junt amb l'examen per a poder ser avaluats i avaluades.

La nota de l'examen i la nota final resultant es comunicaran per mitjà de l'aula virtual o en tauler d'anuncis. Per mitjà de correu electrònic o la secció de notícies de l'aula virtual es comunicarà la data de revisió d'exàmens i el període de temps per a la seua realització. Després d'esta data no hi haurà més revisions de notes i es procedirà a firmar les actes corresponents.

L'alumnat que en primera convocatòria tinguera una, dos, o les tres parts no superades, la qualificació en l'acta apareixerà amb la qualificació més alta d'aquella no superada.

Segona convocatòria

Tindrà la mateixa forma que l'examen de 1a convocatòria. Els i les estudiants que no hagen superat la matèria podran presentar-se novament a l'examen, d'aquella/s part/s no superada/s. En cas de no haver entregat o no haver superat les activitats i/o treballs indicats pel professorat, es tindrà de termini fins al mateix dia de l'examen per a poder fer-ho. Si no s'hagueren realitzat les activitats indicades, l'alumnat no haurà superat l'assignatura i es traslladarà a l'acta la qualificació més alta d'entre les proves no superades. En cas de suspendre l'assignatura, no es guarda cap part per al curs següent.

REFERÈNCIES

Bàsiques

- Sociología

Cockerham, W C. (2002). Sociología de la medicina. Madrid: Prentice Hall.
- Grau, A; Rubio, L. (2013). Investigación Social aplicada a las Ciencias de la Salud. Valencia. Tirant lo Blanch.
- Feito, R. (1997). Estructura Social contemporánea Madrid. Siiglo XXI editores.
- Giddens, A. (1999). Consecuencias de la modernidad. Madrid. Alianza editorial.
- Bauman, Z. (2007). Amor líquido. Madrid: Fondo de cultura económica.
- Bauman, Z. (2013). ¿La riqueza de unos pocos nos beneficia a todos? Barcelona: Paidós.
- Daponte, A; Bolivar, J.; García, M.M. (2009). Las desigualdades sociales en salud. Granada: Escuela Andaluza de Salud Pública.
- García Ferrando, M. (coord.) (2005). Pensar nuestra sociedad global. Fundamentos de Sociología. Valencia: Tirant lo Blanch.
- Giddens, A. (2006). Sociología. Madrid: Alianza Editorial.
- Illich, I. (1975). Némesis médica: la expropiación de la salud. Barcelona: Barral.

- Maacionis, J.J. (2007). Sociología. Madrid: Pearson.
- Giddens, A. (2007). Europa en la era global. Barcelona: Paidós.
- Cea DAncona. (2001). Metodología cuantitativa. Estrategias y técnicas de investigación social. Madrid: Síntesis.
- Valles, M. (2003). Técnicas cualitativas de investigación social. Madrid: Síntesis.
- Alberdi, I; Rojas, L. (2005). Violencia: Tolerància zero. Obra Social. Fundació la Caixa
- Giner, S.; Lamo de Espinosa, E.; Torres, C. (eds.). (2002). Diccionario de Sociología. Madrid: Alianza editorial.

- - Gènere i Salut / Género y salud

Amorós, C. (1985): Hacia una crítica de la razón patriarcal, Anthropos, Barcelona.

Artazcoz L. (ed.); Monográfico Género y salud. Gac. Sanit. 2004; supl. 2: 1-92

Bernis Carro, Cristina; López Giménez, Rosario; Prado Martínez, Consuelo; Salud y género: la salud de la mujer en el umbral del siglo XXI. Ed. Universidad Autónoma de Madrid. Servicio de Publicaciones. 2001.

Colomer, Revuelta, C.; (2000). Análisis sanitario de la condición femenina. En F. Donat. Enfermería maternal y ginecológica. (pp.1-13). Barcelona. Masson.

García Calvente, M. del Mar; Género y salud: un marco de análisis e intervención. Diálogo Filosófico. 2004; 59:212-228.

García Calvente, MM (editora), et al. Guía para incorporar la perspectiva de género a la investigación en salud. Granada: Escuela Andaluza de Salud Pública. Consejería de Salud. 2010.

Martínez Benlloch, I.; (2000). Sistema sexo-género, identidades y construcción de la sibjetividad. Valencia: Universidad de Valencia.

Miqueo, Consuelo; Tomás, Concepción; Tejero, Cruz; Barral, María José; Fernández, Teresa; Yago, Teresa; (eds.). Perspectivas de género en salud. Fundamentos científicos y socioprofesionales de diferencias sexuales no previstas. Madrid: Biblioteca Nueva, 2001.

Garí Pérez, A. Hablamos de salud. En femenino y el masculino. Serie Lenguaje nº5. Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer. 2006.

- OMS. Informe Salud y Género 2006. Las edades centrales de la vida. Madrid. Ministerio de Sanidad y Consumo.

Velasco Arias, S. Recomendaciones para la práctica clínica con enfoque de género. Observatorio de Salud de la Mujer. Dirección General de la Agencia de Calidad del Sistema Nacional de Salud. Ministerio de Sanidad y Política Social. 2009.

Velasco Arias, S. Sexo, género y salud. Teoría y métodos para la práctica clínica y programas de salud. Madrid: Ediciones Minerva 2009.

Laqueur, T. La construcción del sexo. Cuerpo y género desde los griegos hasta Freud, Cátedra Feminismos, Madrid, 1994.

Fausto-Sterling, Anne; Cuerpos sexuados. La política de género y la construcción de la sexualidad. Barcelona: Melusina, 2006.

Alberdi, I. y Rojas Marcos, L.; (2005). Violencia: tolerancia cero. Barcelona: Obra Social. Fundación La Caixa.

Plan nacional de sensibilización y prevención de la violencia de género, marco conceptual y ejes de intervención. Ministerio de trabajo y asuntos sociales. Secretaria General de políticas de igualdad, 2008

Vives-Cases, C. Carlos Álvarez-Dardet , Diana Gil-Gonzá lez , Jordi Torrubiano-Dominguez, Izabella Rohlfs y Vicenta Escribá Agüir. Perfil sociodemográfico de las mujeres afectadas por violencia del compañero íntimo en España Gac.Sanit.2009; 23(5):410414

- Ministerio de Sanidad y Consumo. Programa de Formación de formadores en Perspectiva de Género en salud. Ministerio de Sanidad y Consumo. Universidad Complutense de Madrid. Materiales didácticos. 1ª Edición , 2007.

Artazcoz L, Borrell, C, Rohlfs I, Beni C, Moncada A, Benach J. Trabajo doméstico, género y salud en población ocupada. Gac Sanit 2001; 15: 150-3.

García-Calvente MM, Mateo-Rodríguez I, Maroto-Navarro G. El impacto de cuidar en la salud y la calidad de vida de las mujeres. Gac Sanit 2004; 18 (Supl. 2): 83-92.

Borderías, C., Carrasco, C. y Alemany, C.; Las mujeres y el trabajo. Rupturas conceptuales. Barcelona, Icaria-FUHEM, 1994.

López, E.; Findling, L.; Abramzón, M. (2006). Desigualdades en Salud: ¿Es diferente la percepción de morbilidad de varones y mujeres?. Salud Colectiva, 2 (1); 61-74.

Cortes. I.; Artazcoz, L.; Rodríguez-Sanz, M.; Borrell, C. (2004). Desigualdades en la salud mental de la población ocupada. Gaceta Sanitaria; 18 (5); 351-359.

Carrasco-Portiño, M.; Ruiz-Cantero, MT.; Gil-González, D.; Alvarez-Darder, C.; Torrubiano-Domínguez, J. (2008) Epidemiología de las desigualdades del desarrollo de género en España (1900-2000). Rev. Salud Pública: 82; 283-299.

- C. Amorós y Ana de Miguel (eds.) Teoría feminista: de la Ilustración a la globalización (3 Vol.), (Madrid, Biblioteca Nueva, 2005.

Astelarra, J. (2005): Veinte años de políticas de igualdad, Cátedra, Madrid.

Declaración de Beijing y plataforma para la acción. IV Conferencia mundial sobre las mujeres. Beijing

(China), septiembre 1995. Instituto de la Mujer. Ministerio de Asuntos Sociales, 1996.

Rohlfs, I,; Borrell, C.; Anitua, C.; Artazcoz, L.; Colomer, C. et. al (2000). La importancia de la perspectiva de género en las encuestas de salud. Gaceta Sanitaria; 14 (2): 146-155.

Durán, MA. (2007). Tiempo de salud, tiempo de enfermedad: Diferencias de edad, género y clase social. Inguruak; 44; 229-247.

Valls Llobet, Carme; El estado de la investigación en salud y género. En: Miqueo, Consuelo et al. (eds.). Perspectivas de género en salud. Fundamentos científicos y socioprofesionales de diferencias sexuales no previstas. Madrid: Minerva, 2001, 179-195.

Borrell C, Artazcoz L (2008).Las desigualdades de género en salud: retos para el futuro. Rev Esp Sañud Pública; 82(3): 245-49.

Rohlfs I, Borrell C, Artazcoz L, Escribà-Agüir V (2007). The incorporation of gender perspective into Spanish health surveys. J Epidemiol Community Health;61 Suppl 2:ii20-25.

- Artazcoz L, Cortès I, Borrell C, Escribà-Agüir V, Cascant. (2007). Gender perspective in the analysis of the relationship between long workhours, health and health-related behavior. Scand J Work Environ Health; 33(5): 344-50.

Artazcoz L, Cortès I, Borrell C, Escribà-Agüir V, Cascant. (2010). Gender and social class differences in the association between early retirement and health in Spain. Womens Health Issues; 20(6): 441-7.

-

- - Hernàndez, GM. (2002). La Modernitat Globalitzada. València: Tirant lo Blanch.
  - Goffman, E. (1963). Estigma. La identidad deteriorada. Madrid: Amorrortu editores.
  - Marqués, JV. (1999). No és natural. València: Tres i quatre.
  - Solanes Corella, Á. (2005). La política de inmigración de la Unión Europea. Arbor. 181(713): 81-100, 67 Ref
  - Mora Castro, A. (2007). Inmigración, servicios públicos e integración social. Cuadernos de Trabajo Social. 20: 25-34, 7 Ref.
  - Giménez, C. (2009). Interculturalisme. Definició, especificitat i dimensions. Barcelona Societat: revista d'informació i estudis socials, Nº 16, 2009, págs. 32-41.
  - Giménez, C. (2003). Qué es la inmigración. Barcelona: RBA Libros

Complementàries

- Amorós, Celia (dir.) 10 palabras clave sobre Mujer, Editorial Verbo Divino, Estella, 2000.

Beauvoir, S. (1949): El segundo sexo, Cátedra, Madrid, 1999

Bourdieu, P. (1998): La dominación masculina, Anagrama, Barcelona, 2000.

Butler, J. (1997b): Lenguaje, poder e identidad, Síntesis, Madrid, 2004.

Delgado Sánchez, Ana; El papel del género en la relación médico-paciente. Formación Médica Continuada. 1999; 6(8):509-516.

Foucault, M. (1976-1984): Historia de la sexualidad, Siglo XXI, Madrid, 1987.

Anna Freixas y Cols. Los cambios en la vida de las mujeres. Paidós, Barcelona, 2006.

Freud, S. (1931): Sobre la sexualidad femenina, Orbis, Barcelona, 1988.

Fraser, N. (1995b): «Multiculturalidad y equidad entre los géneros: Un nuevo examen de los debates en torno a la diferencia en EE.UU.», Revista de Occidente, 173, pp. 33-55.

F. Gómez Isa (dir.) y J.M. Pureza, La protección internacional de los derechos humanos en los albores del siglo XXI, Bilbao, Universidad de Deusto, 2003, pp. 279-308.

Guerra, M. J. (2001): Teoría feminista contemporánea. Una aproximación desde la ética, Instituto de Investigaciones feministas, Universidad Complutense de Madrid.

Holland-Cunz, B. (1994): Ecofeminismos, Cátedra, Madrid, 1996.

Lerner, Gerda: La creación del patriarcado. Barcelona: Crítica, 1990.

Millett, Kate, Política Sexual (1969), Madrid, Cátedra, 1995.

Nash, M. & Marre, D. (eds.) (2001): Multiculturalismos y género, Bellaterra, Barcelona.

-

Pateman, C. (1988): El contrato sexual, Anthropos, Barcelona, 1995.

Puleo, A. H. (1992): Dialéctica de la sexualidad. Género y sexo en la filosofía contemporánea, Cátedra, Madrid.

Segarra, M. y Carabí, A. (2000): Nuevas masculinidades, Icaria, Barcelona.

Wollstonecraft, M. (1792): Vindicación de los derechos de la mujer, Cátedra, Madrid, 2000.

Arrizabalaga, Pilar; Valls-Llobet, Carme; 'Mujeres médicas: de la incorporación a la discriminación'. Medicina clínica 125 (2005), 103-107.

Textos legislativos

LEY ORGÁNICA 3/2007, de 22 de marzo, para la Igualdad efectiva de mujeres y hombres. BOE núm. 71. Viernes 23 marzo 2007.

LEY 9/2003, de 2 de abril, de la Generalitat, para la Igualdad entre Mujeres y Hombres. [2003/3783] DOGV - Núm. 4.474. 04/ 04/ 2003.

LEY ORGÁNICA 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género. BOE núm. 313. Miércoles 29 diciembre 2004.

LEY 39/1999, de 5 de noviembre, para promover la conciliación de la vida familiar y laboral de las personas trabajadoras. BOE núm. 266. Sábado 6 noviembre 1999.

LEY 31/1995, de 8 de noviembre, de Prevención de Riesgos Laborales. BOE núm. 269. Viernes, 10 noviembre 1995.

ORDEN CIN/2134/2008, de 3 de julio, por la que se establecen los requisitos para la verificación de los títulos universitarios oficiales que habiliten para el ejercicio de la profesión de Enfermero. BOE núm. 174, de 19/7/2008.